

Dózsa György kora és Werbőczy István Hármaskönyve 500 év távlatából

1514 korszakot meghatározó évet jelent a magyar történelemben. Ez az az esztendő, melyben a hazája, nemzete és népe érdekében cselekedni kívánó két ember is hatalmas erejű tettet vitt végbe a korabeli magyarság sorskérdéseinek megoldása céljából. Az egyik magatartás a „haderő”, azaz a fegyverek útjára lépve teljesedett ki, ám az eredeti szent céltől eltérve testvérharcba torkollott, és végül a pusztulás maradt utána; míg a másik a „jogerő” világában kívánt maradandó keretet biztosítani a magyarság jövője érdekében, és az 1514-ben elkészített Hármaskönyv 334. éven át szellemi értelemben, a jogelmélet- és joggyakorlat révén be is töltötte a rendeltetését Magyarországon (1848. áprilisi törvényeinek világa szabott aztán új irányt a magyar jogfejlődésnek). A fenti alapvetések jegyében Dózsa György és Werbőczy István azon adalékait igyekszem az alábbi oldalakon felvázolni, melyek (különösen a görög vonatkozások tekintetében) a korszak és sorskérdéseinek megítélése körében igen izgalmasak és elgondolkodtatóak.

Dózsa György

Dózsa György és kereszteseinek 1514. évi világa fél évezrede foglalkoztatja a történelmi folyamatok kutatóit, hiszen az ezt követő évtizedekben további olyan rettenetes tragédiák érték hazánkat, melyek évszázadokon át meghatározták nemzetünk sorsának kereteit.

Kortársa, Szerémi György krónikájában olyan tényállítások szerepelnek, melyek okán 500 év távlatából indokolt megemlékezni az 1514. év eseményeiről és Dózsa György személyéről a görög irányba mutató adalékok okán, hiszen valószínűleg a legfőbb cél a törökök Balkánról való kiszorítása, a régi magyar gyepűrendszer újrászervezése és ezt követően Konstantinápoly visszahódítása eredményeként a görögök török iga alóli felszabadítása volt!

Dózsa György (másként Székely György) életútja kapcsán fontos megemlíteni, hogy az 1513. évi törökellenes hadjáratban még Szapolyai János erdélyi vajda csapatának lovaskapitánya volt. A hadjárat végeztével a nándorfehérvári őrség kötelékébe került: e várőrség katonájaként párviadalban legyőzte a szendrői lovas szpáhik török vezérét, Alit. Dózsa vitézségének híre eljutott a királyi udvarba is. II. Ulászló magyar király megjutalmazta a bajvívó magyar hőst.

A végvári székely vitéz „Dózsa György epirótaí Ali fejét karjával együtt leszelte: címerül karddal átütött véres kart kapott”. (1) Dózsa György a törökök elleni keresztes hadjárat megindítására Bakócz Tamástól (1442–1521) kapott fölhatalmazást, aki esztergomi érsek, konstantinápolyi pátriárka és évtizedekig Magyarország legnagyobb hatalmú ura volt.

Dózsa György korában, a XVI. század első harmadában a magyar politikai közgondolkodásban jelen volt a Balkán fölzsabadításának nagyhatalmi igénye, melyet egy érdekes görög vonatkozású adalék is megerősít. A kor neves krónikaírója, Szerémi György (II. Lajos király, majd Szapolyai János király káplánja) „Magyarország romlásáról” szóló könyve szerint 1514-ben a nándorfehérvári hős bajvívó székely, vitéz Dózsa György a görögök sorsa kapcsán azt mondta a török elleni harc szükségességéről: „Most könnyen be tudunk nyomulni Görögországba, hogy a keresztény lelkeket feloldozzuk s megszerezzük Konstantinápoly városát a pátriárkák javadalmára”. Később pedig ezt írta Dózsa György (Ambrus pap jegyzője révén) a királynak és Bakócz Tamás konstantinápolyi pátriárkának, érseknek, pápai legátusnak: „Induljon már el hadával, amekkorával csak tud, szentséges atyaságod utánam, mert van már tízezer lovasom és háromezer gyalogosom, s én be fogom vezetni őt (mármint a sereget) Konstantinápoly városába, pátriárkaságába.” (2)

pásztorvilágnak csodálatos kincsei voltak a ménesek, a gulyák, a csordák: az Árpádok korától kezdve törvényi védelem alatt álltak!

„Szent László királyunknak 15-17. törvénycikke megtiltja a lónak és a szarvasmarhának az országból való kivitelét”: a „magyar földnek ez az arannyal-ezüsttel vetekvő nagy kincse a szarvasmarha” volt! (11) Évszázadokon át érvényesülő magyar törvény megsértése következett be akkor, amikor a fentebb említett 1513. évi „ropant méretű marhahajtásra” sor került, és ezzel a magyar hajdúvilág megélhetése 1514-ben a semmivé foszlott. Törvénysértés és kapzsiság voltak a legfőbb okai annak a hatalmas társadalmi elégedetlenségnek, mely a törökök elleni harc, majd a várt győzelmek után Konstantinápoly elfoglalása, a görögök felszabadítása helyett nemzetünk testvérharcába torkollott!

Megítélésem szerint a Dózsa György utáni korszak kapcsán indokolt utalni két megnevezés, a pandúr és a martalóc görög összefüggéseire is! A „megyei rendfenntartók elnevezései közül a pandúr volt a legáltalánosabb”: ez a megnevezés a „görög pandore” szóból ered. A magyar történelmi fogalomtárban meglévő „martalóc” szó „bizánci eredetű és csőzst, őrt jelent”. (12)

A székely Dózsa György korának görög adalékai között említtem az alábbi is! Az 1533. évre datált „Csíki székely krónika” szerzői azt állították, hogy a krónika összeállításakor felhasználtak „görög leveleket is”: „görög levelekre is hivatkoznak”. (13) Dózsa György vezetéknéve okán érdekes az alábbi nyelvészeti megállapítás. A „sa” végű magyar szavaink görögkeleti hatást mutatnak: a Dósa/Dózsa szó is ebből eredhet. (14)

Bács térsége kapcsán Csorba Csaba az alábbiakat rögzítette: „A bácsi vár múltjának jelentős eseményei kapcsolódnak az 1514. évi Dózsa György vezette parasztháborúhoz. Amikor Bakócz György meghirdette a törökök elleni keresztes hadjáratot, Bács és Kalocsa környékén is jelentős tömegek gyülekeztek. A bácsi keresztes tábor is szembefordult a vidék földesuraival, s a délvidéki várak ostromához látott. Június végén már egész sor erősség volt a kezükön. A felkelők bácsi seregeit egyébként egy Nagy Antal nevű kispáncs vezette. Nagy Antal serege az első sikeres harcok után a Dunához vonult, s közben egy másik csapat ostrom alá fogta Bács

várát. A szerémi püspök egyik familiárisa 1514. július legelején írott levelében számolt be erről. Verancsics Antal pedig a következőket jegyezte fel: „Harmadik keresztes hadnagy Jámada Pogán Benedek, ki Bács várában beszorítá Ger-gely érseket sok urakkal.” (15)

Budán a Szent György-kápolnában szentelték föl Dózsa Györgyöt 1514-ben Szent György napján a keresztes had vezérévé; Szent Demeter napján végezték ki. 12 év múlva Mohács, 1541-ben Buda eleste következett: a Balkán felszabadítására nem volt esély, a görögök lakta területek és Konstantinápoly török kézen maradt. Buda is csak 1686-ban szabadult fel!

Werbőczy István

Előzményként fontos utalnom arra, hogy Hunyadi Mátyás királyunk alapította meg az „Academia Istropolitana” nevezetű egyetemet Pozsonyban (1467-1490 között működött); és Budán is tanítottak teológiát és gyakorlati jogot: megítélésem szerint Werbőczy István jogelméleti és joggyakorlati tudása e tudományos körben alapozódhatott meg, hiszen a hivatali pályafutását 1482-ben a királyi kancellárián kezdte meg. Fontos adalék az a hivatali kezdet a három évtizeddel később megszületett joggyűjtemény okán, hiszen a Magyar Katolikus Lexikon ezt rögzítette a „Hármaskönyv” szócikkében: Hunyadi Mátyás „kodifikációval akart ezen segíteni 1486. évi decretum maiusával, de ez csupán perjogi természetű volt”. Péter Katalin kutató professzor „A Tripartitum anyanyelvű fordításai a 16. században” címet viselő írásában megemlékezett arról, hogy a „Hármaskönyv fordításai közül az első végleges változat 1568-ban ... jelent meg Veres Balázs tollából, magyar nyelven” Némethy Ferenc tokaji kapitány támogatása révén. (1) A Magyar Katolikus Lexikon ezt rögzítette a „Hármaskönyv” szócikkében Werbőczy István joggyűjteményéről: „latinul Tripartitum opus iuris consuetudinarii incltyti regni Hungariae”. „1514-ben készült el. Werbőczy benyújtotta az országgyűlésnek, mely bizottságot küldött ki, s ez néhány nap múlva jelentette, hogy a munka az ország törvényeivel megegyezik, s fölkérte a királyt, hagyja jóvá, erősítse meg és küldje meg a vármegyéknek kihirdetésre. A király csakhamar megerősítette a Hármaskönyvet, kijelent-

vén, hogy tartalma az ország jogaival és szokásaival megegyezik, s elrendelte, hogy érvényes jog és törvény gyanánt fogadják el.” „Végül mégsem emelkedett törvényerőre. „A magyar Corpus Iurisba is bekerült 1628-tól kezdve, s mint a jogi életben a törvényeknél is fontosabb, gyakrabban használt jogforrást a törvénygyűjtemény élére helyezték.” E körben fontos az alábbi összefüggésekre is utalnom! Magyarországon a „jogi kultúránk a görög eszmevilágon, a római jog hagyományain és a keresztény vallás európai szellemiségén nyugszik”. (2) Indokolt kiemelnem, hogy a római jog kodifikálására a Konstantinápoly központú Kelet-Római Birodalomban került sor. Konstantinápolyban, I. Justinianus görög császár uralma idején került sor a négy jogi művet egységbe foglaló „Corpus Iuris Civilis” kihirdetésére. Célja az egységes Kelet-Római Birodalomban az egységes jogrend megteremtése volt. Katonai térnyerése során, 529-től Justinianus császár a törvénykönyveinek a hatályát Itáliára is kiterjesztette. A római jog I. Justinianus által elrendelt kodifikálásában a konstantinápolyi jogtudósok vettek leginkább részt. Bölcs Leó görög császár döntött a teljes iustinianusi jog görög nyelvű kiadásáról: e jogi munka eredménye lett a „Basilika”, ami a Digesta, a Codex és a Novellák anyagát foglalta össze görögül: ezt a későbbiekben is görög nyelvű kommentárokkal látták el. (3) A középkori magyar-görög műveltségi kapcsolattrendszer jegyében indokolt utalni arra, hogy Szent István korában a korabeli görög hatások számos tekintetben érvényesültek az Árpád-kor Magyarországon. A magyar-görög kapcsolatok történetét a korabeli egyházi viszonyok összetettségében is indokolt láttatni, melyben a középkori görög szertartású magyarok kérdésköre külön is izgalmas területet jelent: itt indokolt utalnom arra, hogy Konstantinápoly műveltségi és hatalmi rendszerei a X-XI. században virágzóak és maradandó hatást kifejítőek voltak Magyarországon is. Ez nyilvánvalóan a jogrend tekintetében is ekként volt! A római jog professzora, dr. Hamza Gábor akadémikus írt arról, hogy „Szent István törvényeinek a római (bizánci) jog elemeit is magába foglaló ius egyetemességét a consuetudo hagyományával szervesen egyesíteni tudó európaisága döntő módon járult hozzá hazánk

Európába integrálódásához”. (4) A római jog hatását mutató fenti adalékok okán indokolt volna a középkori magyar-görög kapcsolatokat is figyelembe venni (többek között) a XIV. századi Uzsai János és Tapolcai Bertalan iratmintákat tartalmazó gyűjteményei, a magyar okleveles gyakorlat, valamint a magyar krónikák szöveghelyei (pl. Kézai Simon „Gesta Hungarorum”-a) vizsgálatai során. A magyar jogrend fejlődési szempontjainak elemzésénél indokolt arra is utalni, hogy a görög műveltség szerepét rendkívüli módon megbecsülő XV. századi Hunyadi Mátyás magyar király uralmának idején felvetődött a római jog recepciójának a gondolata is. A görögül is kiválóan tudó kodifikátor, Werbőczy István 1514. évi latin nyelvű magyar szokásjogi gyűjteménye, a „Hármaskönyv” 1848-ig meghatározta a magyar jogi gondolkodást és a jogi valóságot!

De mit is üzen napjaink jogi világának a Hármaskönyv? Werbőczy István az 1514-ben kiadott „Hármaskönyv” (Tripartitum) címet viselő jogtudományi művében összegezte Magyarország „törvényeit és törvényerőre emelkedett szokásait”, melynek „Előbeszéd” címet viselő részében ezt rögzítette: az igazság „az az állandó és örökké tartó akarat, a mely mindenkinek a maga jogát megadja”; „az igazság a léleknek állapotja és az elmének indulatja, melynek alapján valakit igazságosnak mondunk”; az igazság „az a jó tulajdonság, amely mindenkinek megadja méltóságát”, azaz „a léleknek az a tulajdonsága, amely (a közönséges jónak megoltalmazásával) kinek-kinek megadja méltóságát”, mert az igazság fogalmában valójában „minden egyéb erénynek egysége van”. Az igazság mint „legdicsebb erény a halandók szeméit olyan fényben ragyogtatja, milyenben Arisztotelész állítása szerint sem az est-, sem a hajnalcsillag nem tündöklük”.

Werbőczy Istvánnak az igazságról írott sorai azért is fontosak, mert a fenti alapvetések, és Arisztotelész bölcs megállapítása mellett hivatkozik a Kr. e. VIII. század első felében élő görög epikus költő, Hésziodosz egyik, a jog és igazság alapvető szerepét megfogalmazó gondolatára is. (Hésziodosz családja a kis-ázsiai Künnéből települt át a boiótia Aszkrába.) Hésziodosz jog- és értékelvű alábbi sorai üzennek napjaink világának is:

„Ott, ahol egy mérték mér polgárnak, és idegenek,
 És, az igaz törvény útjáról senki le nem tér,
 Dúsan hajt az a város, benne virágozik az ember,
 Békesség lakozik földjén...”.

A Magyar Katolikus Lexikon ezt rögzítette a Hármaskönyv szócikkében a Werbőczy István joggyűjteménye fontosságáról: „Ilyen összefoglaló, mindenütt ismert és használt jogkönyv nélkül a magyar jog egységessége megszűnhetett volna. Nagy érdeme, hogy rögzítette a magyar jogot, s így megmentette azt az idegen jog, a római befolyásától; melynek befogadása, másutt ebben az időben ment végbe.” E körben különösen fontos utalnom arra, hogy a magyar jogfejlődés az ősi magyar jogtól kezdve, Szent István korának jogfelfogásán át, egészen az Aranybulláig (és természetesen ezt követően is) olyan egységes értékrendet képviselt, mely napjainkig szellemi erőt sugároz. Werbőczy István halhatatlan érdeme, hogy az 1514-re elkészített joggyűjteménye rendíthetetlen jogelméleti és joggyakorlati hidat jelentett a Hunyadi Mátyás király életében még meglévő magyar birodalmi valóság alapján a magyar jogrend 1848-ig való továbbélése tekintetében. A Hármaskönyv a magyar nemzeti önállóság jegyében is meghatározó érték: bár 1526-ban Mohács, 1541-ben Buda eleste következett, de Werbőczy István joggyűjteménye az önálló nemzetlét szellemi alapjaként 1848-ig meghatározta hazánk közjogi és magánjogi önállóságát is.

Források: **Dózsa György:** (1) Szendrey Zsigmond: *Történeti népmondáink. (III—VI. r.).* In.: *Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője.* 37. évfolyam, Budapest, 1926. 134. o.; (2) Szerémi György: *Magyarország romlásáról.* Bp., 1961. 62-63. o.; (3) *Történelmi Olvasókönyv II. Forrásszemelvények az egyetemes történelem (476-*

1640) és Magyarország története (1526-ig) tanításához. Bp., 1966. 323. o.; (4) Takáts Sándor: *Művelődéstörténeti tanulmányok a XVI-XVII. századból.* Bp., 1981. 5. o.; (5) Takáts Sándor: *Művelődéstörténeti tanulmányok a XVI-XVII. századból.* Bp., 1981. 6. o.; (6) *Történelmi Olvasókönyv II. Forrásszemelvények az egyetemes történelem (476-1640) és Magyarország története (1526-ig) tanításához.* Bp., 1966. 326-327. o.; (7) Istvánffy Miklós: *A magyarok történetéből. A szöveget válogatta, a bevezetést és a jegyzeteket írta Székely György.* Bp., 1962. 52. o.; Szerémi György: *Magyarország romlásáról.* Bp., 1961. 62., 68. o.; (8) Miskei Antal: *A ráckevei szerb ortodox templom.* Bp., 2008. 51. o.; (9) Krizsán László: *A szabadság balladája. Ács Károly élettörténete.* In.: *Pest Megyei Levéltári Füzetek.* 29. Budapest, 1999. 12. o.; Krizsán László: *Dózsa Ráckevén őrzött zászlaja az 1831-32. évi parasztfelkelésben.* *Pest Megyei Hírlap,* 1959. május 10.; (10) Szabó István: *A hajdúk 1514-ben.* In.: *Századok,* 1950. 170—198. o.; Dankó Imre: *A hajdúnánási Testhalom mondája és a hajdúk eredete.* In.: *Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője.* 67. évfolyam. Budapest, 1956. 519. o.; (11) Zolnay László: *Kincses Magyarország. Középkori művelődésünk történetéből.* Bp., 1977. 74., 78. o.; (12) Ernyes Mihály: *Hajdúból rendőr, pandúrból csendőr.* In.: *Emlékszám az 1848-49-es forradalom és szabadságharc tiszteletére. XI-XII. évfolyam.* 1998-1999. Baranya, *Történelmi közlemények.* Pécs, 1999. 152. o.; (13) Dr. Szádeczky Lajos: *A csíki székely krónika.* Bp., 1905. 17. o.; (14) Melich János: *Az Árpád-kori becéző keresztnévek egy csoportjáról.* In.: *Magyar nyelv.* 1907. III. évfolyam. 4. füzet. Április. 176. o.; (15) Csorba Csaba: *Vár a mocsarak között – Bács.* In.: *Honismeret.* 1991. 3. szám. 50. o.; **Werbőczy István:** (1) Péterfi András *Beszámoló a magyar jog fejlődéséről tartott konferenciáról.* www.btk.mta.hu > Home > Aktuális – letöltve 2014. június 5.; (2) Dr. Marosvölgyi Ágnes: *A Jogtörténeti Szemle.* In.: *Honismeret.* 2006. 1. szám. 116. o.; (3) hu.wikipedia.org/wiki/Római_jog – letöltve 2013. október 20-án.; (4) Dr. Hamza Gábor: *Szent István törvényei és Európa.* In.: *Hamza Gábor - Nótári Tamás: Mit hoz a múlt? Jog- és kultúrtörténeti tanulmányok. I. kötet.* Bp., 2006. 375. o.